

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับชนชั้นนำท้องถิ่น

แนวคิดเกี่ยวกับชนชั้นนำเริ่มแพร่หลายเมื่อปลายศตวรรษที่ 19 ซึ่งได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ของคนในสังคม ว่าสามารถแบ่งกลุ่มคนออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มคนที่มีอำนาจมีอิทธิพลมากในสังคม ซึ่งเรียกว่าชนชั้นนำ (Elite) อันหมายถึง บุคคลที่ดำรงตำแหน่งสูงในสังคมหรืออยู่ที่ยอดปิรามิดของโครงสร้างทางสังคมนั้น ๆ เช่น เป็นผู้ปกครองระดับประเทศ ระดับชุมชน หรือบุคคลที่ดำรงตำแหน่งสูงในสังคม ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งคือผู้ที่อยู่ได้ปกครอง (Non-Elite) หรือ สามัญชน (Mass) ซึ่งไม่มีอำนาจและอิทธิพล หรือจะมีก็เพียงจำนวนน้อยรวมทั้งไม่ได้มีบทบาทในการตัดสินใจทางสังคมโดยตรง

ซึ่ง Vilfredo Pareto ได้ให้คำนิยามของคำว่า ชนชั้นนำไว้ คือ ในทุก ๆ กิจกรรมของมนุษย์แต่ละคน สามารถที่จะวัดค่าความสามารถออกมาเป็นระดับได้ และคนที่วัดค่าความสามารถออกมาได้สูงก็คือชนชั้นนำ (Tom Bottommore, 1968 : 6-14) และเขาเชื่อว่าความสามารถต่าง ๆ เช่น ความฉลาด ความสามารถพิเศษ สติปัญญา จะถูกกระจายบนเส้นเคอร์ฟ เหมือนกับการกระจายรายได้ นอกเหนือจากนี้ ถ้าปัจเจกชนมีระดับทางการเมือง อำนาจและอิทธิพลทางสังคม ชนชั้นเหล่านี้เรียกว่า ชนชั้นนำ อันขยายไปสู่แนวคิดของเขาต่อไป คือ การแบ่งระดับชนชั้นของประชากรออกเป็นสองระดับ คือ ชนชั้นระดับล่างซึ่งไม่ใช่ชนชั้นนำและชนชั้นระดับสูงซึ่งเป็นชนชั้นนำ แต่ก็แบ่งออกเป็นชนชั้นที่มีอำนาจปกครอง และชนชั้นนำที่ไม่มีอำนาจปกครอง (Josept Lopreto, Vilfredo Pareto : 1965) ดังนั้นแนวคิดของเขาจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผู้ปกครองและผู้ที่ถูกปกครอง

นอกจากนี้เขายังมองว่า ชนชั้นนำไม่ใช่คนเพียงคนเดียวที่ครอบครองอำนาจอย่างเด็ดขาด แต่เป็นคนจำนวนน้อยซึ่งมีลักษณะของการผสมกันอยู่ โดยจะมีฝ่ายหนึ่งคอยช่วยเหลือและให้ความสนับสนุนซึ่งเป็นกลุ่มชั้นนำด้วยกันคือ Class 1 ซึ่งจะเปรียบเสมือนจิ้งจอกที่มีความเฉลียวฉลาดมีไหวพริบดี และมีสติปัญญาเป็นยอด ซึ่งกลุ่มนี้จะเป็นศูนย์กลางอำนาจ (Inner Core Elite) ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งคือ Class 2 เปรียบเสมือนสิงโตที่มีกำลังและความสามารถ โดยชนชั้นนำกลุ่มที่สองนี้ จะเป็นผู้ให้ความสนับสนุนชนชั้นกลุ่มแรก

ส่วน Gaetano Mosca ได้ให้คำนิยามของชนชั้นนำว่า ในทุกสังคมจะมีคนเพียงสองชนชั้นปรากฏอยู่เสมอไม่ว่าจะเป็นสังคมโบราณหรือสังคมสมัยใหม่ คือ ชนชั้นผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง โดยที่ชนชั้นผู้ปกครองจำนวนน้อยจะผูกขาดอำนาจหน้าที่ทางการเมือง และสนุกสนานกับข้อได้เปรียบ

หรือผลประโยชน์จากการใช้อำนาจนั้น ส่วนชนชั้นผู้ถูกปกครองซึ่งมีจำนวนมากและถูกควบคุมและบังคับโดยชนชั้นปกครองเสมอ (Tom Bottommore, 1979 : 11) อันจะเห็นได้ว่ามีความคล้ายคลึงกับนิยามของ Pareto เพราะทั้งสองต่างก็แบ่งคนในสังคมออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มผู้ปกครอง และกลุ่มของผู้ที่ถูกปกครอง

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งในส่วนที่สอดคล้องกันในแนวคิดทั้งสองก็คือ ต่างก็แบ่งเป็นชั้นนำออกเป็นสองระดับเช่นเดียวกัน โดย Mosca นั้นแบ่งออกเป็น ชนชั้นนำปกครอง และชนชั้นนำระดับรองลงมา ซึ่งจะเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการสนับสนุนชนชั้นนำปกครอง เช่นเดียวกับแนวคิดของ Pareto นอกจากนี้ทั้งสองต่างก็เห็นว่าชนชั้นนำปกครองนั้น มักประกอบไปด้วยบุคคลที่ครอบครองตำแหน่งและอำนาจทางการเมืองทั้งเป็นผู้ที่ใช้อิทธิพลทางการเมือง ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อผู้อื่น นอกจากนั้นก็จะเป็นผู้สรรหาสมาชิกใหม่จากชนชั้นระดับต่ำของสังคม (Tom Bottommore : 1979)

ส่วน Harold D. Lasswell นั้นได้ให้นิยามของชนชั้นนำ คือ ผู้ที่ถืออำนาจทางการเมืองรวมทั้งมีภาวะผู้นำ และข้อมูลทางสังคม อันจะสามารถอยู่และเห็นได้ในวงหนึ่ง สำหรับ Lasswell นั้นค่อนข้างจะให้ความสำคัญกับอำนาจและอิทธิพล โดยเขาเห็นว่าชนชั้นนำคือ ผู้ที่มีอำนาจมากที่สุด รองลงมาคือ ชนชั้นนำระดับกลาง ส่วนผู้ที่มีอำนาจน้อยที่สุด คือ มวลชน นอกจากนี้เขายังเห็นว่า อิทธิพลมีความเกี่ยวข้องกับอำนาจ คือ อิทธิพลของชนชั้นนำกับมวลชนจะมีความต่างกันมากน้อยแค่ไหน ก็ขึ้นอยู่กับอำนาจของชนชั้นนำนั่นเองโดยสรุปแล้ว Lasswell นั้น เห็นว่าชนชั้นนำเกิดขึ้นได้ เพราะการกระจายอิทธิพลที่ไม่เท่าเทียมกันในสังคมนั้นเองซึ่งใครมีมากที่สุดก็คือ ชนชั้นนำ

สำหรับการแบ่งชนชั้นทางสังคมนั้น Lasswell มีความแตกต่างจาก Pareto และ Mosca คือ ในขณะที่ทั้งสองแบ่งชนชั้นทางสังคมออกเป็นสองชนชั้น ได้แก่ ชนชั้นปกครองและชนชั้นที่ถูกปกครอง แต่ Lasswell ได้แบ่งออกเป็นสามชนชั้น คือหนึ่ง ชนชั้นปกครองซึ่งได้ถูกเลือกสรรและความประสงค์ได้โดยกระบวนการของอำนาจแต่ไม่มีส่วนในการปกครอง และสุดท้ายคือชนชั้นได้ปกครองซึ่งมีส่วนแบ่งในอำนาจและสิ่งที่มีคุณค่าอื่น ๆ ในสังคมน้อย (Harold D. Lasswell, 1976 : 206-207)

ดังนั้นชนชั้นนำอาจนิยามได้ว่าหมายถึง คน หรือกลุ่มคนในสังคมใดสังคมหนึ่งซึ่งเป็นคนจำนวนน้อยในสังคมนั้น และเป็นผู้ครองครองทรัพยากรทางสังคมมากกว่าบุคคลอื่น ๆ นอกจากนี้ยังมีสถานภาพที่แตกต่างจากคนอื่น ๆ ด้วย และสามารถที่จะใช้ทรัพยากรและสถานภาพเหล่านั้นให้เป็นผลต่อบทบาทของตนเองและใช้บทบาทนั้นต่อคนส่วนมากที่เหลือในสังคม

นอกจากนี้ชนชั้นนำในสังคมโดยทั่วไปจะมีลักษณะสามประการ คือ มีทรัพย์สิน อำนาจ และสถานภาพทางสังคม ลักษณะทั้งสามประการจะเป็นสิ่งที่ไปด้วยกันผู้ที่มีอำนาจก็จะใช้อำนาจในการแสวงหาทรัพย์สิน และผู้ที่มีทรัพย์สินก็จะใช้ทรัพย์สินในการแสวงหาอำนาจ ทำนองนี้เมื่อมีอำนาจและทรัพย์สินแล้วก็จะส่งผลให้บุคคลนั้นมีสถานภาพทางสังคมสูงขึ้น

ชนชั้นนำอาจมีอำนาจ ทรัพย์สิน สถานภาพทางสังคม หรือทั้งสามประการ นอกจากนี้แล้ว ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลต่อการเป็นชนชั้นนำอีก เช่น ความมีอาวุโส ความเชี่ยวชาญ ความรู้ เป็นต้น ส่วน การที่จะใช้ปัจจัยใดเป็นหลักในการกำหนดตัวชนชั้นนำก็ขึ้นอยู่กับช่วงเวลา และสถานภาพของสังคม นั้น ๆ เป็นสำคัญ

แม้จะมีผู้ให้คำนิยามว่า “ชนชั้นนำ” แตกต่างกันไปแต่โดยทั่วไปแล้วจะหมายถึง บุคคลกลุ่ม น้อยในสังคม ที่ควบคุมอำนาจทางการเงิน มีสถานภาพทางการเงิน มีสถานภาพทางสังคมสูงและเป็นผู้ ที่มีอิทธิพลไม่ทางตรงก็ทางอ้อมต่อการตัดสินใจใด ๆ ที่มีผลกระทบต่อสมาชิกของสังคมนั้น

แต่อย่างไรก็ตามสำหรับการศึกษาเรื่อง วัฒนธรรมทางการเมืองของผู้ในท้องถิ่นนี้ เป็นการ ศึกษาชนชั้นนำในระดับท้องถิ่น (Local Elite) ซึ่งก็คือ ผู้นำท้องถิ่น

โดยที่ผู้นำท้องถิ่น หมายถึง ผู้ที่มีบุคลิกภาพเด่น ประกอบกับความสามารถพิเศษในชุมชน หรือ ในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งในกลุ่มชนแต่ละกลุ่มย่อยประกอบด้วยบุคคลที่มีบุคลิกภาพ ความรู้ ความ สามารถ หรือทักษะที่แตกต่างกันไปในขณะที่ทุกคนมีความผูกพันซึ่งกันและกัน ด้วยเหตุนี้เองสถานการณ์ที่บีบตัวขึ้นจึงผลักดันในสมาชิกของกลุ่มบางคนกลายเป็นผู้นำย่อมเนื่องมาจากคุณลักษณะพิเศษ ประจำตัวอีกด้วย เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรม ความโอบอ้อมอารี และความเสียสละ (พัฒน์ บุญยรัตน์, 2517 : 128-129)

นอกจากนี้ยังมีความหมายถึง บุคคล ซึ่งมีบุคลิกภาพ อุปนิสัย และความสามารถที่ดีเด่นใน สถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง หรือในกิจกรรมอย่างใดกิจกรรมอย่างหนึ่งซึ่งจะเป็นผู้ที่สามารถจูงใจ ประชาชนให้มีความคิดเห็นคล้อยตาม และลงมือทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง (พัฒน์ บุญยรัตน์, 2517 : 128-129)

สำหรับชนชั้นนำท้องถิ่นนั้นถึงแม้ไม่ได้มีผู้นิยามไว้อย่างแน่นอน แต่ก็มีนักวิชาการที่ได้ศึกษา เกี่ยวกับชนชั้นนำท้องถิ่น ได้ให้คำนิยามไว้เช่น

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ (2515 : 22) เห็นว่าบุคคลชั้นนำนั้น หมายถึง บุคคลในกลุ่มชนใด กลุ่มชนหนึ่งซึ่งมีคุณสมบัติที่น่าปรารถนาทั่ว ๆ ไป ในระดับค่อนข้างสูงเป็นพิเศษอยู่ไม่ว่าจะเพียง ประการเดียวหรือหลายประการก็ตาม บุคคลชั้นนำอาจจะเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องนับถือ มีทรัพย์สิน หรือมีความสามารถหลาย ๆ ด้าน คุณสมบัติดังกล่าวนี้ อาจจะมีแต่เพียงประการเดียว หรือหลายประการ รวมกันก็ได้

ระดม วงษ์น้อย (2539 : 16) ชนชั้นนำ หมายถึง คนกลุ่มน้อยที่อยู่บนจุดสุดยอดปิรามิด ของ การแบ่งชนชั้นทางสังคม เป็นคนกลุ่มน้อยที่มีอำนาจ และมีอิทธิพลมากที่สุด ครอบครองทรัพย์สินและ ความร่ำรวยมากที่สุด หรือมากกว่ากลุ่มคนอื่น ๆ ในสังคมหรือชุมชน และคนกลุ่มน้อยนี้ได้อาศัยความ

ได้เปรียบดังกล่าวเข้าถึง หรือควบคุมการตัดสินใจของสังคมและชุมชนเอาไว้ ซึ่งในปัจจุบันการควบคุมอำนาจการตัดสินใจดังกล่าวก็คือ อำนาจทางการปกครอง

สมจิต ปัญญาศักดิ์ (2528 : 6) ชนชั้นนำ หมายถึง กลุ่มบุคคลจำนวนหนึ่ง ซึ่งครอบครองทรัพย์สินสมบัติ ตำแหน่ง เกียรติยศ และมีชื่อเสียงในปริมาณที่มากกว่าบุคคลอื่น ๆ ในสังคม และกลุ่มบุคคลเหล่านี้เป็นกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจและผูกขาดอำนาจการตัดสินใจในชุมชน โดยสามารถควบคุมและชี้นำการกระทำหรือมีพฤติกรรมของประชาชนในชุมชนได้

จากคำนิยามดังกล่าวข้างต้นอาจสรุปได้ว่าชนชั้นนำหรือผู้นำนั้น หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคมใดสังคมหนึ่งซึ่งเป็นคนจำนวนน้อยในสังคมนั้น และเป็นผู้ครอบครองทรัพย์สินทางสังคมมากกว่าคนอื่น ๆ นอกจากนี้ยังอาจมีสถานภาพที่แตกต่างจากคนอื่น ๆ ด้วย ซึ่งสังคมในที่นี้หมายถึง ชุมชนท้องถิ่น อันเป็นเป้าหมายที่การวิจัยครั้งนี้มุ่งจะศึกษา ซึ่งก็คือชุมชนในระดับตำบลและหมู่บ้านนั่นเอง

สำหรับประเภทของผู้นำท้องถิ่นในหมู่บ้านหนึ่ง ๆ นั้น อาจจะจำแนกลักษณะโครงสร้างของผู้นำออกเป็นสองประเภทดังนี้

1. โครงสร้างผู้นำแบบเป็นทางการ

ลักษณะตำแหน่งของผู้นำที่มีอยู่ในหมู่บ้าน แบ่งได้เป็นสองประเภท

- ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน กำนัน แพทย์ประจำตำบล
- คณะกรรมการต่าง ๆ ขององค์การชุมชน เช่น กลุ่มชาวนา คณะกรรมการ

พัฒนาหมู่บ้าน และคณะกรรมการตำบล เป็นต้น

ซึ่งตำแหน่งเหล่านี้เป็นไปโดยการเลือกตั้ง แต่งตั้ง และประกาศเป็นทางการให้ทราบ

2. โครงสร้างผู้นำแบบไม่เป็นทางการ

ผู้ที่ผู้นำแบบไม่เป็นทางการในหมู่บ้านนั้น ได้แก่ ผู้เฒ่าผู้แก่ หรือสมาชิกอาวุโสที่สุดของครอบครัวขยาย อดีตพระภิกษุ สามเณร ผู้ที่มีฐานะมั่งคั่ง ผู้ที่มีชื่อเสียง และผู้ที่มีความรู้ความสามารถพิเศษจนได้รับการยกย่อง

อย่างไรก็ตามเพื่อให้การศึกษาวิจัยเกิดความเข้าใจ และสัมฤทธิ์ผลในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ ผู้นำท้องถิ่นที่แท้จริงรวมทั้งองค์ประกอบอื่น ๆ ของชุมชน หรือหมู่บ้านที่เกี่ยวกับผู้นำจึงจะใช้การศึกษาถึงวัฒนธรรมชุมชนของหมู่บ้านนั้น ๆ เป็นส่วนประกอบเข้าร่วมด้วย หรือที่เรียกว่าการศึกษาโครงสร้างที่เป็นระเบียบแบบแผน ซึ่งได้มีการแบ่งออกเป็นระบบอันมีความเกี่ยวข้องกับชุมชนเป็นต้นว่า ระบบศาสนา ระบบเครือญาติ ระบบเศรษฐกิจ ระบบเกียรติ และสถานภาพ โดยระบบเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์กับค่านิยม ความเชื่อ ซึ่งมีส่วนสนับสนุนให้เกิดผู้นำขึ้น

สำหรับงานวิจัยที่เคยศึกษาเกี่ยวกับชนชั้นนำไทยนั้น มีปรากฏอยู่ในงานวิจัยของนักวิชาการ เช่น Clark D. Neher (1974 : 44-50) ซึ่งได้แบ่งประเภทของประชาชนในหมู่บ้านของไทยเป็นสามกลุ่มคือ

- กลุ่มผู้ไม่สนใจกิจกรรมทางการเมือง (The Apoliticals) ซึ่งเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ในหมู่บ้านมีอยู่ประมาณร้อยละ 80-90 เป็นผู้ที่ไม่มีความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ไม่เข้าเป็นสมาชิกของกลุ่ม หรือสมาคมในหมู่บ้านและไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ของชุมชน
- กลุ่มผู้สนใจในกิจกรรมทางการเมือง (The Politicals) ซึ่งมีอยู่ประมาณ 10 เปอร์เซ็นต์ ของประชากรทั้งหมู่บ้าน เป็นผู้ที่ติดต่อกับทางราชการมากกว่าคนอื่น ๆ มีส่วนในการวางแผนพัฒนา และวางแผนนโยบายของชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่เป็นตัวกลาง (Middleman) ที่เชื่อมระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ
- ชนชั้นนำของหมู่บ้าน (The Village Elites) ซึ่งเป็นบุคคลจำนวนน้อย คือ กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน

ส่วนการแบ่งประเภทของชนชั้นนำท้องถิ่นในชุมชนหมู่บ้านไทยนั้น Charles F. Keyes (1970 : 92-127) ได้สรุปผลงานวิจัยของนักวิชาการไทย และได้แบ่งชนชั้นนำท้องถิ่นออกเป็นสามประเภทโดยพิจารณาจากบทบาทและที่มาของอำนาจ (Source of Authority) โดยมีแหล่ง (Source) สองแหล่งที่ทำให้เกิดผู้นำท้องถิ่น คือ ลักษณะโครงสร้างสังคมแบบชาวนา (Peasant Source) และแหล่งภายนอกระดับชาติ (National Source) ซึ่งทั้งสองแหล่งจะเป็นตัวแปรที่ทำให้เกิดผู้นำท้องถิ่นได้แก่

- บุคคลชั้นนำที่ไม่ใช่ชาวบ้าน (Non-Villager) ซึ่งไม่ใช่คนในหมู่บ้าน แต่มีอิทธิพลในการติดต่อสัมพันธ์กับชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอ ได้แก่ ข้าราชการบางตำแหน่ง พ่อค้าคนกลางที่เข้ามาค้าขายในหมู่บ้าน และนักการเมืองทุกระดับ
- บุคคลชั้นนำตามประเพณี ซึ่งเรียกว่าผู้ใหญ่ (Elders) เป็นผู้อาวุโสในชุมชน รวมทั้งการเป็นผู้ที่มีบทบาทในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน
- บุคคลชั้นนำที่เป็นตัวกลาง (Synatic Leader) หรือบุคคลที่มีสถานะอยู่ระหว่างสองประเภทแรก ซึ่งเป็นตัวเชื่อมโครงข่ายการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับกลุ่มอื่น ๆ ในระดับชาติ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระครู พ่อค้าคนกลางในระดับหมู่บ้าน

2.2 แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมทางการเมือง

Gabriel A. Almond & Bingham G. Powell (1956) ได้ให้คำจำกัดความวัฒนธรรมทางการเมืองไว้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองคือแบบอย่างของทัศนคติ (Attitude) และแนวความโน้มเอียง

ซึ่งบุคคลในฐานะสมาชิกของระบบการเมืองแบบใดแบบหนึ่ง การศึกษาวัฒนธรรมการเมืองเป็นการมุ่งตีความว่า คนมีความเชื่อ (Beliefs) อย่างไร เกี่ยวกับโครงสร้างทางการเมืองและพฤติกรรมทางการเมืองวัฒนธรรมทางการเมืองของประเทศใดประเทศหนึ่ง คือ ลักษณะการกระจาย (Distribution) ของความโน้มเอียงทางด้านความรู้ ความรู้สึก และความประเมินค่าต่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง (Political Objects) ที่มีอยู่ในบรรดาสมาชิกของสังคม ซึ่งได้แก่ องค์ประกอบต่าง ๆ ของระบบการเมือง เช่น ฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ พรรคการเมืองและทัศนคติของบุคคลเกี่ยวกับตัวเองในฐานะผู้กระทำทางการเมือง (Political Actor) และทัศนคติของเขาคือบทบาททางการเมืองของผู้อื่น

Lucian Pye (1966) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมทางการเมืองไว้ว่า หมายถึงกลุ่มหรือแผนของทัศนคติ ความเชื่อ ความรู้สึกหรือจิตใจ ซึ่งจะมีผลทำให้กระบวนการทางการเมืองมีระเบียบและมีความหมาย หรือเป็นสิ่งที่มียุทธพลต่อกระบวนการหรือระบบการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นผลจากแบบการถ่ายทอดของประวัติศาสตร์ของประเทศ วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลเป็นตัวกำหนดระบบการเมือง ระบบการเมืองจะมีเสถียรภาพมั่นคงอยู่ได้ ถ้าวัฒนธรรมทางการเมืองของคนในระบบการเมืองมีแนวโน้มที่จะเป็นอย่างเดียวกัน โดยวัฒนธรรมทางการเมืองมีความสัมพันธ์กับระบบการเมืองอย่างแยกไม่ออก การศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองจึงเป็นการศึกษาระบบการเมือง

Gabriel A. Almond & Sidney Verba (1963) ได้ศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยใน “The Civic Culture” ทำการศึกษาวิจัยกลุ่มตัวอย่าง 5 ประเทศ (เยอรมนี อิตาลี เม็กซิโก อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา Gabriel A. Almond & Sidney Verba ได้ให้ความหมายวัฒนธรรมทางการเมืองระบบประชาธิปไตยว่าเป็นเรื่องของความเชื่อ ความปรารถนา อารมณ์ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมือง) Gabriel A. Almond & Sidney Verba ได้จำแนกรูปแบบความโน้มเอียงทางการเมืองของบุคคลในฐานะที่เป็นสมาชิกของระบบการเมือง โดยกล่าวว่าความโน้มเอียงทางการเมือง แบบแผน ทัศนคติทางการเมืองของบุคคลนั้นแบ่งออกได้ 3 ลักษณะ คือ

1. ความโน้มเอียงทางการรับรู้ (Cognitive Orientation) ซึ่งเป็นเรื่องของ “ความรู้ความเข้าใจ” และ “ความเชื่อ” ที่มีต่อระบบการเมือง บทบาทและหน้าที่ตามบทบาท ปัจจัยนำเข้า (Input) และปัจจัยผลิตผล (Output) ของระบบการเมือง
2. ความโน้มเอียงตามความนึกคิด (Affective Orientation) เป็นความรู้สึกเกี่ยวกับระบบการเมือง บทบาท บุคคลและการปฏิบัติภาระหน้าที่ในระบบการเมือง
3. ความโน้มเอียงในการประเมินค่า (Evaluative Orientation) เป็นเรื่องในการตัดสินใจ และการให้ข้อคิดเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับปรากฏการณ์หรือกิจกรรมทางการเมือง อันเป็นผลที่เกิดจาก

บุคคลได้รวบรวมมาตรการทางคุณค่า และกำหนดกฎเกณฑ์ โดยอาศัยข่าวสารและความรู้สึกเป็นแนวทางประกอบการตัดสินใจหรือข้อคิดเห็น

ความโน้มเอียงของบุคคลในทางการเมืองจะมีลักษณะดังนี้

1. บุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับชาติของเขาและระบบการเมืองทั่ว ๆ ไปอย่างไร อาทิ ประวัติความเป็นมาของชาติขนาดพื้นที่ประเทศ ลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ลักษณะอำนาจทางการเมือง รัฐธรรมนูญและอื่น ๆ ในทำนองนี้ ความรู้สึกนึกคิดของเขาที่มีต่อลักษณะทั่วไปของระบบดังกล่าวอย่างไร เขามีความคิดเห็นและการตัดสินใจประเมินค่าของระบบอย่างไร

2. บุคคลมีความรู้เกี่ยวกับโครงสร้าง บทบาททางการเมือง และผู้นำทางการเมืองอย่างไร และเขามีข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับนโยบายสาธารณะเพื่อนำไปสู่การกำหนดนโยบายอย่างไรเขามีความรู้สึกนึกคิดมีความเห็นเกี่ยวกับโครงสร้าง ผู้นำทางการเมือง และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะอะไรบ้าง

3. บุคคลมีความรู้เกี่ยวกับกฎข้อบังคับตามสาธารณะ โครงสร้างตัวบุคคลและการตัดสินใจอันเกี่ยวข้องกับกระบวนการที่มาจากรัฐบาลอย่างไร ความรู้สึกนึกคิด และความเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่กล่าวข้างต้นอย่างไร

4. บุคคลมองตัวเองในฐานะที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของระบบการเมืองอย่างไร เขามีความรู้เกี่ยวกับสิทธิ เสรีภาพ อำนาจหน้าที่และวิธีการต่าง ๆ ที่จะเข้าไปมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทางการเมืองอย่างไร เขามีความรู้สึกเกี่ยวกับความสามารถของเขาในทางการเมืองอย่างไร เขาใช้อะไรเป็นปทัสถานของการมีส่วนร่วมและการปฏิบัติหน้าที่พลเมือง ตลอดจนการแสดงความคิดเห็นและการตัดสินใจทางการเมือง

นอกจากมิติแห่งการรับรู้หรือความเข้าใจทางการเมือง ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดดังกล่าว นั้น Gabriel A. Almond & Sidney Verba ยังได้เสนอมิติแห่งทัศนคติทั่วไป (Generalized Attitudes) ที่มีต่อ”ระบบโดยรวม” (System as a whole) นั่นก็คือ ต่อ “ชาติ” (Nation) ในแง่คุณค่าความสำเร็จและแง่อื่น ๆ ในทำนองนี้ที่เกี่ยวกับชาติ โดยวัดจากความรู้สึกนึกคิดที่แสดงออก (Output Affect) หรือลักษณะต่าง ๆ ของความคาดหวังของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทัศนคติทั่วไปหรือมิติโดยทั่วไปของความรู้สึกที่มีต่อระบบโดยรวม Gabriel A. Almond & Sidney Verba ใช้วัดสิ่งเกี่ยวกับ “ความภาคภูมิใจในชาติ” (National Pride) ซึ่งถือว่าเป็นความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อระบบสังคมการเมือง โดย Gabriel A. Almond & Sidney Verba ตั้งเป็นคำถามไว้ว่า “สิ่งใดในประเทศเป็นสิ่งที่ทำให้ (ผู้ตอบ) รู้สึกภาคภูมิใจ” ในการตอบคำถามนี้ผู้ตอบอาจไม่ตอบในส่วนที่เกี่ยวกับลักษณะทางการเมืองก็ได้ แต่ถ้าผู้ตอบตอบในส่วนที่เกี่ยวกับลักษณะทางการเมือง ก็อาจสรุปได้ว่าเป็นการแสดงออกถึงความภาคภูมิใจในทางการเมือง (Political Pride)

ความภาคภูมิใจในชาติ เป็นความรู้สึกพอใจของบุคคลต่อสถาบันของชาติซึ่งเป็นแบบแผนที่ปรากฏอยู่ในสังคม แนวคิดเกี่ยวกับคำว่า “ชาติ” ในทางการเมืองนั้นมักหมายถึง “ความรู้สึกนึกคิดของชุมชนที่แสดงออกภายในรัฐนั้น ๆ” (Hans H. Gerth and C. Wright Mills : 1958) นับว่าสำคัญเกี่ยวกับเรื่องชาตินี้ปกติมักผูกพันเรื่องคุณค่าทางวัฒนธรรมอย่างมาก ซึ่งคุณค่าทางวัฒนธรรมจำเป็นต้องมีการสงวนรักษาและพัฒนาการด้วยการปลูกฝังความเป็นเอกลักษณ์ (Peculiarity) ของกลุ่มชน ปัจจัยทางวัฒนธรรมจึงเป็นปัจจัยพื้นฐานอันสำคัญยิ่งที่ก่อให้เกิดรูปแบบความรู้สึกนึกคิดในเรื่องชาติทุกหนทุกแห่ง โดยพวกปัญญาชนพยายามเผยแพร่แนวคิดคุณค่าในเรื่องชาติ และในขณะเดียวกันผู้ที่ถืออำนาจรัฐในชุมชนการเมือง (Polity) ก็พยายามกระตุ้นความคิดของประชาชนในเรื่องรัฐ

“ความรู้สึกนึกคิดในเรื่องชาติ” เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่ออารมณ์รุนแรง โดยสาระสำคัญแล้วชาตินิยมเป็นความรู้สึกที่เกิดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ หากขาดความรู้สึกทางจิตใจที่อยู่บนพื้นฐาน “เกียรติภูมิ” ซึ่งอาจเป็นความรู้สึกที่ลึกซึ้งเข้าไปถึงมวลชนในโครงสร้างทางการเมืองที่เคยประสบความสำเร็จทางสถานะแห่งอำนาจของชาติในอดีตมาก่อน เกียรติภูมิทางการเมืองนี้ได้รับการหลอมรวมกลายเป็นความรู้สึกรับผิดชอบในความสำเร็จนั้นและได้สืบทอดกันต่อมา ด้วยเหตุผลดังกล่าวความภาคภูมิใจในชาติและความรู้สึกนึกคิดเรื่องชาติจึงเป็นแนวคิดที่มีความผูกพันอย่างใกล้ชิดกับวัฒนธรรมทางการเมือง

2.2.1 รูปแบบวัฒนธรรมทางการเมือง

Gabriel A. Almond & Sidney Verba (1965) ได้เสนอรูปแบบวัฒนธรรมทางการเมืองไว้ 3 รูปแบบ ดังนี้

1. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบ (Parochial Political Culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่ประชาชนไม่มีความรู้ความเข้าใจในจุดหมายของระบบการเมืองโดยทั่วไป ไม่รู้หรือไม่มีความเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของสถาบันการเมือง รวมทั้งไม่คิดจะมีส่วนร่วมทางการเมือง

2. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (Subject Political Culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบที่ประชาชนทั่วไปยอมรับอำนาจรัฐ เชื่อฟัง และปฏิบัติตามกฎหมาย มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมืองโดยทั่วไป แต่ไม่สนใจที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในทุกกระบวนการทางการเมืองและไม่มีความรู้สึกที่ตนเองอยู่ในฐานะที่จะมีความหมายมีอิทธิพลทางการเมือง ตลอดจนพยายามไม่เข้ายุ่งเกี่ยวกับการเมือง เขามีแต่เพียงหน้าที่เคารพเชื่อฟังกฎหมายและข้อบังคับต่าง ๆ เท่านั้น

3. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง (Participant Political Culture) เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบที่ประชาชนมีความโน้มเอียงในระบบการเมืองโดยทั่วไป มีการรับรู้ต่อโครงสร้างทางการเมือง กระบวนการปกครองบริหารตลอดจนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยมีความรู้สึกว่าตัวเขาสามารถใช้อิทธิพลที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้

ความโน้มเอียง	ระบบโดยเป้าหมายทั่วไป	ปัจจัยนำเข้า	ปัจจัยผลิตผล	ตนเองในฐานะที่มีส่วนร่วม
แบบค้ำแคบ	0	0	0	0
แบบไพร่ฟ้า	1	0	1	0
แบบการมีส่วนร่วมทางการเมือง	1	1	1	1

ที่มา : Gabriel A. Almond & Sidney Verba , The Civic Culture , (1965) : p. 16.

Gabriel A. Almond & Sidney Verba กล่าวว่า รูปแบบวัฒนธรรมทางการเมืองข้างต้นนี้เป็นแบบบริสุทธิและเป็นเพียงความคิดมิได้หมายความว่าในสังคมหนึ่ง ๆ จะมีรูปแบบวัฒนธรรมทางการเมืองรูปแบบใดรูปแบบเดียว กล่าวคือจะมีลักษณะผสมกันระหว่างบุคลิกภาพวัฒนธรรมทางการเมืองระหว่างรูปแบบ 3 รูปแบบ ดังนี้ คือ

1. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบค้ำแคบผสมแบบไพร่ฟ้า (Parochial-Subject Culture) เป็นรูปแบบวัฒนธรรมทางการเมืองที่ประชาชนส่วนใหญ่ยอมรับอำนาจของเผ่า หมู่บ้าน หรือเจ้าของที่ดิน แต่ประชาชนได้พัฒนาความจงรักภักดีไปสู่ระบบการเมืองที่มีขอบเขตอำนาจกว้างขวางกว่าเผ่า หมู่บ้านและเจ้าของที่ดิน โดยยอมรับอำนาจของรัฐบาลกลางแทนที่จะยอมรับอำนาจของเจ้าของหัวหน้หมู่บ้าน หัวหน้าเผ่าของตน แต่ประชาชนก็ยังไม่สนใจในเรียกร้องสิทธิทางการเมืองหรือในกรณีที่ได้รับสิทธิทางการเมืองแล้วก็ตามก็ยังไม่สนใจใฝ่ใคกับสิทธินั้น รวมถึงไม่คิดว่าตนมีบทบาทหรืออิทธิพลอะไรต่อระบบการเมือง กล่าวโดยสรุปประชาชนยังคงความเป็นอยู่ตามรูปแบบดั้งเดิมแต่ไม่ยอมรับอำนาจเด็ดขาดของหัวหน้าเผ่าอย่างเคร่งครัดหากแต่เพื่อฟังกฎเกณฑ์กฎหมายของรัฐบาลกลาง

2. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมแบบเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง (Subject-Participant Culture) เป็นรูปแบบระบบการเมืองที่ประชาชนบางส่วนเริ่มมีความสนใจปรารถนาที่จะ

เข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองโดยคิดว่าตนมีบทบาท มีอิทธิพลที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดยมีการเรียกร้องสิทธิทางการเมือง แต่ในขณะเดียวกันยังมีประชาชนอีกจำนวนหนึ่งที่มีความปรารถนาที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองสองแบบที่ผสมกันแบบนี้อาจมีส่วนทำให้ระบบการเมืองไม่มั่นคง ถ้าประชาชนส่วนหนึ่ง (อาจเป็นส่วนใหญ่) ยังคงมีแนวโน้มเอียงทางอำนาจนิยมอยู่ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมที่มีอยู่ในกลุ่มชนส่วนน้อยและถูกทำลายจาก วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าอยู่เสมอ อาจทำให้ระบบการเมืองที่มีรูปแบบประชาธิปไตยไร้เสถียรภาพในระยะแรก ๆ ของการนำรูปแบบประชาธิปไตยมาใช้ แต่ถ้าวัฒนธรรมทางการเมืองผสมสองแบบนี้ดำเนินไปได้ในเวลาอันสมควร โดยที่ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยในรูปแบบมีความต่อเนื่อง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมอาจมีอิทธิพลทำให้ผู้มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าหรือกลุ่มที่มีความโน้มเอียงทางการเมืองแบบอำนาจนิยมเปลี่ยนท่าทีและทัศนคติได้

3. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบค้ำเคบผสมกับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง (Parochial-Participant Culture) วัฒนธรรมทางการเมืองรูปแบบนี้ปรากฏอยู่ในประเทศเกิดใหม่ และกำลังเป็นปัญหาในการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมือง ประชาชนในประเทศเหล่านี้ส่วนมากจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองค้ำเคบเป็นส่วนใหญ่ แต่ละเชื้อชาติเผ่าชนยังคงความจงรักภักดีต่อพวกตนอย่างเหนียวแน่นและมีทัศนคติต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองซึ่งเท่าเทียมมีความสำคัญทางการเมืองสูงอันยังผลให้เกิดปัญหาต่อระบบการเมืองการปกครอง โดยกลุ่มชนอาจมีแนวคิดเอนเอียงไปทางการเมืองการปกครองแบบอำนาจนิยม ขณะที่ชนอีกกลุ่มปรารถนาการปกครองระบอบประชาธิปไตย ในลักษณะที่ขัดแย้งกันนี้โครงสร้างทางการเมืองการปกครองจะยังไม่ขึ้นกับรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งอย่างเห็นได้ชัด

ได้มีผู้มองว่ารูปแบบของวัฒนธรรมทางการเมืองของ Gabriel A. Almond & Sidney Verba ใน 5 ประเทศ คือ อิตาลี เม็กซิโก เยอรมัน สหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของตัวแปรทางทัศนคติ คือ การมอบหมายและความเกี่ยวพันกัน ในจุดแรกทัศนคติของปัจเจกบุคคลที่มีต่อระบบการเมืองและการแบ่งแยกระหว่างความโน้มเอียงของความจงรักภักดีและความแปลกแยก จุดที่สองเป็นการวัดทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมในระบบการเมือง การจำแนกระหว่างความโน้มเอียงของความแตกต่างกับความแปลกแยกการผสมผสานระหว่าง 2 มิตินี้ทำให้เกิดความลำเอียง 4 ประการทางวัฒนธรรม ที่ได้รับมาจากประเภทของ Grid-Group ความโน้มเอียงด้านความภักดี-ความแตกต่าง เป็นความลำเอียงของลักษณะการปกครองแบบลำดับชั้น ความโน้มเอียงด้านความแปลกแยก-การมีส่วนร่วม เป็นความลำเอียงของลักษณะของความเสมอภาคของมนุษย์ ความโน้ม

เชิงด้านความภักดี-การมีส่วนร่วม เป็นความลำเอียงของลักษณะของปัจเจก และความโน้มเอียงด้านความแปลกแยก-ความแตกต่าง เป็นความลำเอียงของพรหมลิขิตนิยม

การวิจัยเรื่องวัฒนธรรมพลเมืองได้ออกแบบให้อธิบายความแตกต่างของผลที่มาจากสถาบันในประเทศที่ต่างกัน ซึ่ง Gabriel A. Almond & Sidney Verba ได้เน้นที่ความแตกต่างระหว่างประเทศต่าง ๆ มากกว่าความแตกต่างภายในประเทศ ได้มีการนำเรื่องนี้มาวิเคราะห์ในบทสัมภาษณ์แนะนำว่า อย่างไรก็ตามเป็นเพียงแค่การโจมตีในแง่ลบของความแตกต่างในประเทศเหล่านั้น ซึ่งความแตกต่างเหล่านี้ก็มีอยู่ในประเทศ แต่ละประเทศ

แม้ว่าในที่นี้ไม่มีอยู่ในการจำแนกวัฒนธรรมของชาติ ในเรื่องของ “ความแปลกแยก” “ความภักดี” “ความแตกต่าง” หรือ “การมีส่วนร่วม” ซึ่งเป็นชนิดที่มากกว่าวิถีชีวิตเพียงแบบเดียวในการนำมาใช้นี้มีความคลุมเครือของข้อเท็จจริงซึ่งแต่ละความแตกต่างของวัฒนธรรมทางการเมืองสามารถพบได้ในแต่ละประเทศ อย่างไรก็ตามยังมีส่วนที่เพิ่มเข้ามาในการนำมาใช้นี้มีส่วนน้อยในเรื่องความแตกต่างในช่วงเวลาในเรื่องของการแข่งขันอย่างรุนแรงในเรื่องของวิถีชีวิต นอกเหนือจากนั้นเรายังไม่สามารถคิดถึงการล่มสลายหรือการเกิดใหม่ของประชาธิปไตยในประเทศแต่ละประเทศในทวีปยุโรปได้

ในเรื่องของวัฒนธรรมทางการเมืองจากบทสัมภาษณ์ผลสรุปคือทั้งสหรัฐอเมริกาและอังกฤษมีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม Gabriel A. Almond & Sidney Verba มองว่าเป็นการสนับสนุนความมั่นคงของประชาธิปไตย ในทางตรงกันข้ามวัฒนธรรมทางการเมืองของเม็กซิโก เยอรมัน และอิตาลี พวกเขาเห็นว่าเป็นการขัดกับประชาธิปไตย ในจุดนี้มีความลำเอียงในทางวัฒนธรรมอยู่ว่ามีการมองว่าทำไมประชาธิปไตยที่สมดุลย์ตามความคิดของ Gabriel A. Almond & Sidney Verba จึงดีกว่าวัฒนธรรมทางการเมืองรูปแบบอื่น ๆ

ในเรื่องของวัฒนธรรมทางการเมืองของไทย สุจิต บุญบงการ (2531) ได้กล่าวถึงว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนไทยอยู่ในระดับต่ำ วัฒนธรรมทางการเมืองที่มีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย (Democratic Political Culture) หรือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม (Participant Political Culture) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้มักมีลักษณะเป็นแบบที่ประชาชนสนใจทางการเมือง มีความต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความเห็นว่าการเมืองการปกครองเป็นเรื่องของทุก ๆ คนมีความเชื่อว่าประชาชนมีสิทธิในการกำหนดตัวผู้ปกครองและนโยบายของรัฐบาลจะต้องดำเนินงานตามความต้องการของประชาชน ประชาชนมีความเชื่อและศรัทธาในการปกครองแบบประชาธิปไตย นอกจากนั้นยังเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่เน้นสิทธิเสรี

ภาพของเอกชน กล่าวอีกนัยหนึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยจะสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อในอุดมการณ์ของประชาธิปไตย

ได้มีผลงานวิจัยหลายชิ้นที่ชี้ให้เห็นว่าวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยที่ไม่สนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง จากผลการวิจัยเหล่านี้อาจสรุปให้เห็นถึงลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยทั่วไปที่ไม่ได้อำนวยต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองดังนี้

ประชาชนโดยทั่วไปมีความเชื่อว่าการเมืองหรือการบริหารประเทศเป็นเรื่องของคนกลุ่มน้อยบางกลุ่มเท่านั้น การช่วงชิงอำนาจทางการเมืองจึงเป็นเรื่องของระดับบน เป็นเรื่องของกลุ่มผู้นำประชาชนทั่วไปไม่เกี่ยวข้อง ดังนั้นประชาชนจึงไม่เข้าร่วมในการขัดแย้งเหล่านั้นเท่ากับไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ความเชื่อทางการเมืองเช่นนี้เป็นสิ่งที่ไม่คิดแปลกอะไรสำหรับสังคมล้าหลังหรือสังคมแบบจารีตประเพณี (Traditional Society) ที่เห็นว่าการเมืองเป็นเรื่องของกลุ่มผู้นำเท่านั้น ความเชื่อทางการเมืองเช่นนี้ยังแสดงให้เห็นว่า ประชาชนทั่วไปไม่เห็นว่าคุณมีความสามารถที่จะเข้ายุ่งทางการเมืองได้ หรือเข้าไปเล่นการเมืองซึ่งเป็นเรื่องของระดับบน การเมืองเป็นเรื่องของคนที่มีความสามารถหรือมีบุญบารมีเท่านั้น กลุ่มผู้นำเหล่านี้ต่างหากที่จะสามารถล่วงรู้ได้อย่างดีกว่าประชาชนธรรมดาทั่วไปว่าอะไรเป็นสิ่งที่ดีสำหรับชาติบ้านเมืองหรือสำหรับประชาชน

ประการต่อมา ประชาชนคนไทยมักเห็นว่าการเมืองนอกจากจะเป็นเรื่องของกลุ่มผู้นำซึ่งมีจำนวนไม่มากนักแล้วยังเห็นว่าการเมืองเป็นเรื่องของผลประโยชน์อย่างชัดเจนจนเกินไปจนการเมืองเป็นเรื่อง “สกปรก” คนไทยมักเห็นว่าการเมืองดังเช่นที่แสดงออกในการเลือกตั้งที่ดี ในการแก่งแย่งต่อสู้กันเพื่อดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีที่ดี ล้วนแล้วแต่แฝงไว้ซึ่งเรื่องของการแสวงหาผลประโยชน์และบรรดานักการเมืองเหล่านี้มักแสวงหาวิธีการต่อสู้เพื่อเอาชนะกันทุกวิถีทางไม่ว่าจะถูกกฎหมายหรือไม่ก็ตาม เช่น การทุ่มเงินซื้อเสียงในการเลือกตั้ง เป็นต้น ความรู้สึกเช่นนี้ทำให้ประชาชนขาดศรัทธา หรือขาดความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง หรือถ้าเข้าร่วมก็ไม่ใช่ว่าเป็นเรื่องของจุดประสงค์อย่างอื่น ๆ เช่น เพื่อแลกเปลี่ยนกับเงินทองหรือการช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ใช่เป็นเรื่องของความสำนึกทางการเมือง

ลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยอีกประการหนึ่งที่ไม่สนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมือง คือ การยอมรับในอำนาจนิยม ซึ่งผูกพันกับการยอมรับในบทบาทและอำนาจของข้าราชการ

วัฒนธรรมทางการเมืองนั้นสามารถปลูกฝังได้โดยการศึกษาอบรมแม้ว่าการศึกษาจะช่วยให้คนมีความสำนึกทางการเมือง มีความมั่นใจความสามารถทางการเมืองของคนมากขึ้นก็ตาม แต่การศึกษายังเป็นวิธีการเสริมสร้างหรือถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

การศึกษาของบ้านเรานั้นตั้งแต่ระดับประถม มัธยมและมหาวิทยาลัย มีแนวโน้มปลูกฝังเรื่องของอำนาจนิยมมากกว่าประชาธิปไตย เด็กนักเรียนไทยเป็นคนไม่ชอบแสดงออก ไม่มีการโต้แย้งกับอาจารย์อย่างที่เราควรจะเป็น

ในด้านหลักสูตรการศึกษาก็ยังไม่ได้มีการปลูกฝังความเลื่อมใสในลัทธิประชาธิปไตยได้อย่างเต็มที่ การปลูกฝังในเรื่องนี้ไม่ใช่ทำได้ง่ายนัก เนื่องจากระบบการเมืองเองต้องเป็นประชาธิปไตยอย่างมั่นคงต่อเนื่องเป็นเวลานานพอที่จะเป็นตัวอย่างให้เห็นได้ เมื่อระบอบประชาธิปไตยไม่คอยมั่นคงนัก และในบางช่วงไม่ได้เป็นประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ จะสั่งสอนให้เด็กนักเรียนในโรงเรียนมีความเลื่อมใสในลัทธิประชาธิปไตยได้อย่างเต็มที่นั้นทำได้ยาก และไม่สามารถหยัซกดตัวอย่างจริงจังให้เห็นได้ สิ่งที่ทำทางโรงเรียนได้เน้นให้นักเรียนมีความเลื่อมใสเป็นเรื่องของการรักชาติ ภูมิใจในชาติ เลื่อมใสในสถาบันพระมหากษัตริย์และศาสนา ส่วนเรื่องการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นเน้นแต่เรื่องของการมีสิทธิเสรีภาพของประชาชน แต่ไม่มีการเปรียบเทียบให้เห็นว่า ในความเป็นจริงแล้วประเทศได้มีการปกครองแบบประชาธิปไตยมากน้อยเพียงใด ดังนั้นการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองจึงไม่ใช่การถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยเท่าใดนัก การศึกษายังไม่ได้ทำลายแนวความคิดแบบเก่าคนไทยลงไปอย่างสิ้นเชิง

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์

ผู้อุปถัมภ์ (patron) เป็นคำที่มาจากภาษาสเปน หมายถึง บุคคลที่มีอำนาจ สถานภาพ ฉันทานุมัติ และอิทธิพล คำนี้อาจใช้เรียกนายจ้างหรือผู้สนับสนุนการจกพิธีกรรมต่าง ๆ และแม้กระทั่งนักบุญองค์อุปถัมภ์ โดยที่บุคคลเหล่านี้จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับผู้ที่มีอำนาจด้อยกว่าหรือเป็น “ผู้รับอุปถัมภ์” (client) ที่ต้องการความช่วยเหลือและการปกป้อง ผู้อุปถัมภ์ให้ประโยชน์โดยหวังจะได้ผลประโยชน์ตอบแทนในรูปของสินค้า ความภักดี การสนับสนุนทางการเมืองและบริการในรูปแบบต่าง ๆ จากผู้รับอุปถัมภ์ของตน (ส่วนใหญ่แล้วผู้อุปถัมภ์คนหนึ่งจะมีผู้รับอุปถัมภ์หลายคน) โดยทั่วไปในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้งสองฝ่าย คือ ผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ฝ่ายหลังมักจะเป็น ผู้ที่อ่อนแอกว่าทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง แม้ว่าผู้อุปถัมภ์อาจจะต้องอาศัยผู้ได้รับอุปถัมภ์ของตนอย่างเป็นกลุ่มเป็นก้อนในบางสถานการณ์ เช่น การหาเสียงเลือกตั้ง หรือในกรณีพิพาทที่มีการแบ่งพวกเป็นก๊กเป็นเหล่า

ลักษณะระบบความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ ได้พัฒนาขึ้นมาในอาณาเขตที่ระบบการถือครองที่ดินอยู่ในมือของกลุ่มคนเพียงไม่กี่คนที่มีอำนาจและร่ำรวย รวมทั้งสามารถผูกขาดการศึกษาและเครื่องมือในการติดต่อกับโลกภายนอกที่กว้างขวางกว่าระดับชุมชน สำหรับชุมชนที่มีระบบการถือครองที่ดินที่ค่อนข้างกระจายตัวอย่างเท่าเทียมกันจะมีการพัฒนาความ

สัมพันธ์แบบอุปถัมภ์น้อยมาก แต่ลักษณะความสัมพันธ์จะมีรูปแบบที่มีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ตอบแทนระหว่างบุคคลที่เท่าเทียมกันซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็น “สัญญาระหว่างผู้ร่วมงาน” (Colleague Contracts) ลักษณะความร่วมมือทั้งสองแบบเกิดขึ้นในสถานการณ์ที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจและความไม่มั่นคงของรัฐ และครอบคลุมไม่สามารถเป็นหลักประกันได้

ประเภทของระบบอุปถัมภ์สามารถแบ่งได้ 2 ประเภท คือ (แอนโทนี ฮอลล์ เขียนปริชา คุวินทร์พันธ์ แปล ในอมรา พงศาพิชญ์ และปริชา คุวินทร์พันธ์, 2539 : 31)

1. ระบบบิดาอุปถัมภ์ กรณีปราศิตตะวันออกเฉียงเหนือเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดของระบบสังคมปิดแบบบิดาอุปถัมภ์ที่มีการใช้อำนาจกดขี่ในยุคของการใช้ทาสหรือแรงงานตั้งแต่สมัยอาณาจักรจนถึงปัจจุบัน ระบบบิดาอุปถัมภ์ถูกนำเข้ามาในปราศิตโดยชาวโปตุเกส และทำหน้าที่คล้าย ๆ ครอบครัวขยายที่หัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้รับผิดชอบในสวัสดิการของผู้ที่อยู่ใต้อำนาจตนซึ่งรวมทั้งครอบครัวของข้าอุปถัมภ์ทาสและแรงงานอิสระ ในสถานการณ์นี้รัฐบาลกลางไม่เข้มแข็งและชุมชนอยู่ค่อนข้างจะโดดเดี่ยว ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ในลักษณะนี้จึงเป็นทางเลือกของชาวไร่ชาวนาที่ต้องการความคุ้มครองจากผู้อุปถัมภ์ที่มีอำนาจ

2. ระบบการใช้อำนาจกดขี่ ในกรณีปราศิตตอนเหนือ การศึกษาหลายชิ้นระบุว่าผู้อุปถัมภ์หรือเจ้าที่นาได้หันมาใช้วิธีกดขี่ควบคุมผู้รับอุปถัมภ์มากขึ้นการข่มขู่และความรุนแรงและแม้กระทั่งการฆาตกรรมเป็นเรื่องปกติในช่วงต้นทศวรรษ 1960 เมื่อบรรดาเจ้าที่นาพยายามสกัดกั้นการประท้วงของแรงงานในชนบทที่ถูกขึ้นเรียกร้องให้มีการช่วยเหลือและผ่อนปรนจากฝ่ายผู้อุปถัมภ์

ระบบอุปถัมภ์ในวงกว้าง อิทธิพลของความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์ขยายขอบเขตกว้างไกลกว่าที่จำกัดอยู่เฉพาะในชุมชนหรือในชนบทเท่านั้นระบบอุปถัมภ์ยังมีความสำคัญในการช่วยเชื่อมโยงโครงสร้างอำนาจระหว่างชนบทและเมือง และเป็นช่องทางของการแสวงหาผลประโยชน์

ใน “สังคมที่กำลังพัฒนา” เส้นสายของความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้รับอุปถัมภ์สามารถเชื่อมโยงบุคคลที่มีสถานภาพต่ำไปจนถึงบุคคลระดับชาติ โดยไม่จำเป็นต้องผูกติดอยู่กับระบบราชการที่ค่อนข้างเข้มงวดเกินไป ในขั้นต้นของการพัฒนาอุตสาหกรรมผู้อุปถัมภ์ตามประเพณีอาจสามารถช่วยเหลือผู้รับอุปถัมภ์ของตนในการติดต่อกับระบบราชการ ทั้งนี้โดยเหตุที่เจ้าที่ดิน (ผู้อุปถัมภ์) มีความสามารถที่จะติดต่อกับเจ้าหน้าที่ซึ่งมีฐานะเท่าเทียมกันหรืออาจเป็นเพราะตนเองเป็นผู้รับอุปถัมภ์ของผู้อุปถัมภ์ที่มีอำนาจมากกว่าต่อ ๆ กันไปจนถึงระดับชาติ อย่างไรก็ตามในที่สุดแล้วผู้อุปถัมภ์ตามประเพณีที่มีบทบาทในหลาย ๆ ด้าน (เช่น ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง) จะถูก

แทนที่โดยผู้อุปถัมภ์ที่มีอำนาจเฉพาะด้านและจำกัดอยู่เฉพาะในระบบราชการหรือองค์กรต่าง ๆ เช่น เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลและครู เป็นต้น

เครือข่ายของระบบอุปถัมภ์ได้กลายมาเป็นวิธีการที่พรรคการเมืองใช้ในการหาคะแนนเสียงในชนบท ผู้รับอุปถัมภ์ในทางการเมืองมักถูกพรรคการเมืองใช้ให้เป็นหัวคะแนนโดยอาจให้ผลประโยชน์ตอบแทนแก่ผู้รับอุปถัมภ์ เช่น การให้สัญญาในการปฏิรูปที่ดินเพื่อแลกกับคะแนนเสียง ดังตัวอย่าง ในการแข่งขันระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์กับพรรคคริสเตียนเดโมแครตในอิตาลีและในเวเนซุเอลา เป็นต้น ทั้งหมดเป็นกระบวนการทางการเมืองของมวลชนที่ถูกผนวกเข้ากับระบบอุปถัมภ์ และต้องสูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง (อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คูวินทร์พันธุ์, 2539 : 8-12)

2.4 แนวคิดเรื่องการอบรมกล่อมเกลารับรู้ทางการเมือง (Political Socialization)

การอบรมกล่อมเกลารับรู้ทางการเมือง Political Socialization หมายถึงกระบวนการถ่ายทอดทัศนคติทางการเมืองและแนวทางปฏิบัติกิจกรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกับค่านิยมและวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมในขณะนั้นให้กับประชาชนทั่วไป (กมล สุขพานิช – จันทพรพร, 2536 : 53)

ลักษณะสำคัญของการอบรมกล่อมเกลารับรู้ทางการเมือง คือ

1. การอบรมกล่อมเกลารับรู้ทางการเมือง เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตของบุคคลแต่ละคน หมายถึง เมื่อบุคคลเติบโตขึ้นมีประสบการณ์ชีวิตที่หลากหลายยิ่งขึ้นก็ย่อมมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติเดิมให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของชีวิตที่เปลี่ยนไป
2. การอบรมกล่อมเกลารับรู้ทางการเมืองอาจเกิดขึ้นได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม เมื่อบุคคลได้มีการสัมผัสโดยตรงกับข่าวสาร ค่านิยม และความเชื่อ เกี่ยวกับทางการเมืองโดยตรงหรือโดยอ้อมผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา

David Easton (1969) ได้ให้ความหมายว่า การอบรมกล่อมเกลารับรู้ทางการเมือง ได้แก่ กระบวนการที่ระบบการเมืองส่งผ่านความโน้มเอียงทางการเมือง (Political Orientation) ซึ่งประกอบด้วย ทัศนคติ ความรู้ ค่านิยม บรรทัดฐานจากอีกรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งเป็นแบบแผนของความโน้มเอียงทางการเมืองที่มีผลต่อการคงอยู่ของระบบการเมือง

การอบรมกล่อมเกลารับรู้ทางการเมือง ได้มีนักวิชาการสรุปแนวคิดไว้ 3 แนว (พลุทธิสาร ชุมพล , 2535 : 46-48) คือ

1. การกล่อมเกลารับรู้ทางการเมืองเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมระหว่างคนรุ่นหนึ่งกับคนอีกรุ่นหนึ่ง (Socialization as Enculturation) เช่น จากรุ่นพ่อแม่ไปยังรุ่นลูก ซึ่งแนวความคิดนี้แสดงให้เห็น

เห็นถึงความคิดเชิงอนุรักษ์ของสังคม มองเห็นการอบรมกล่อมเกลາทางการเมืองในรูปแบบที่เป็นกระบวนการซึ่งทำให้สังคมดำรงอยู่ตามแบบฉบับดั้งเดิมเป็นแนวความคิดที่มีพื้นฐานทางมานุษยวิทยา

2. การกล่อมเกลາทางการเมือง เป็นกระบวนการควบคุมอารมณ์ของบุคคลที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ตามทฤษฎีทางจิตวิเคราะห์ (Psycho-Analysis) แนวความคิดนี้มองว่า บุคคลใช้การมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อตอบสนองความต้องการทางจิต หรือความตึงเครียดส่วนบุคคลของเขาอย่างไร นักจิตวิเคราะห์มีแนวโน้มที่มองว่าบุคลิกภาพเป็นตัวกำหนดว่าบุคคลจะมีบทบาท และการแสดงออกทางการเมืองอย่างไร

3. การอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองเป็นการเตรียมบุคคลเข้ารับบทบาทต่าง ๆ ในสังคม (Role Training) คือเป็นกระบวนการของสังคมในอันที่จะทำให้ปัจเจกบุคคลประพฤติปฏิบัติตาม (Conform to) ปทัสถาน (Norms) ของสังคม โดยแนวทางนี้มองว่าบุคลิกภาพของบุคคลและโครงสร้างของสังคมเป็นระบบที่แยกต่างหากออกจากกัน กระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองเป็นตัวเชื่อมให้ระบบทั้งสองไปด้วยกันได้โดยบุคคลจะต้องไม่ได้รับความกดดันจากระบบสังคมมากเกินไป และสังคมก็จะไม่ได้รับความกระทบกระเทือนจนเกินไปจากความต้องการส่วนบุคคล

การกล่อมเกลาทางการเมืองในวัยผู้ใหญ่ มีปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการกล่อมเกลาทางการเมือง แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ (พฤษทิสาร ชุมพล, 2535 : 49-52)

1. จำพวกในสังคม (Social Grouping) คือ คนที่เป็นชนชั้น (Class) เดียวกันระดับรายได้ เดียวกัน ระดับการศึกษาเดียวกัน อาชีพเดียวกัน

2. กลุ่มพฤติกรรมที่สังกัด คือ กลุ่มที่มีโครงสร้างและกระบวนการที่แน่ชัด มีผลต่อพฤติกรรมทางการเมืองและมีอิทธิพลในการกล่อมเกลาทางการเมือง แบ่งเป็น 3 ประเภท ตามบทบาทในการกล่อมเกลาทางการเมือง คือ

1) กลุ่มที่ดัดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ทางการเมืองโดยเฉพาะ เช่น พรรคการเมือง ซึ่งดัดขึ้นเพื่อปลูกฝังค่านิยมทางการเมืองเพื่อระดมกำลังสู่การกระทำทางการเมือง

2) กลุ่มที่ดัดขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ที่ไม่ใช่ทางการเมือง แต่มีการให้การศึกษาทางการเมือง เช่น กลุ่มศาสนา

3) กลุ่มที่ไม่ได้ดัดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ทางการเมือง และไม่ทำการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองอย่างเป็นทางการ หากแต่บางครั้งทำโดยไม่รู้ตัว เช่น สมาคมกีฬา

3. ประสบการณ์ทางการเมืองการได้สัมผัสกับการเมืองโดยตรงย่อมมีผลต่อการสร้างทัศนคติและค่านิยมทางการเมือง เป็นโอกาสที่บุคคลจะได้ทดสอบบทเรียนที่ได้เรียนรู้มาโดยทางอ้อมผ่านตัวแทนต่าง ๆ กับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น

4. สื่อมวลชน (Mass Media) ได้เข้ามามีบทบาทในการกล่อมเกลาทางการเมืองมากขึ้น ตามลำดับ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นตัวการที่ทำให้การสื่อสารที่เกี่ยวกับเหตุการณ์และปรากฏการณ์ทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นจากรัฐบาลถึงประชาชน หรือจากคนกลุ่มหนึ่งถึงคนอีกกลุ่มหนึ่ง

ในงานวิจัยเล่มนี้ได้ใช้แนวคิดเรื่องชนชั้นนำในการแยกประเภทของผู้นำท้องถิ่น (แบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ) และการนิยามความหมายของผู้นำท้องถิ่น และมีการใช้แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองในการใช้อธิบายเกี่ยวกับรูปแบบวัฒนธรรมทางการเมืองและใช้ในเรื่องของตัวชี้วัดของวัฒนธรรมทางการเมือง คือ การวัดจากความโน้มเอียงทางการเมือง ความโน้มเอียงทางการเมืองนึกคิด ความโน้มเอียงทางการเมืองประเมินค่า และความโน้มเอียงทางการเมืองอื่น ๆทางการเมือง เมื่อวัดจากตัวชี้วัดต่าง ๆ เหล่านี้แล้วก็จะจำแนกลักษณะรูปแบบของวัฒนธรรมทางการเมืองออกมาโดยใช้รูปแบบวัฒนธรรมทางการเมืองของ Gabriel A. Almond & Sidney Verba ที่เป็นลักษณะผสมระหว่างบุคลิกภาพวัฒนธรรมแบบบริสุทธ์ 3 แบบ คือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบผสมแบบไพร่ฟ้า (Parochial-Subject Political Culture) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมแบบมีส่วนร่วม (Subject-Participant Political Culture) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบผสมแบบมีส่วนร่วมทางการเมือง (Parochial-Participant Political Culture) ในการจำแนกประเภทวัฒนธรรมทางการเมืองของผู้นำท้องถิ่น และยังมีการนำแนวคิดเกี่ยวกับการกล่อมเกลาทางการเมืองในการใช้อธิบายถึงสาเหตุของการแสดงความโน้มเอียงต่าง ๆ ที่ส่งผลกับรูปแบบของวัฒนธรรมทางการเมืองที่เกิดจากการกล่อมเกลาผ่านสถาบันต่าง ๆ ในสังคม และยังได้มีการนำแนวคิดเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์มาใช้อธิบายในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำท้องถิ่นและประชาชนในพื้นที่ ในเรื่องของบทบาทของผู้นำท้องถิ่นที่มีต่อประชาชนในพื้นที่ในแง่ต่าง ๆ รวมถึงในเรื่องการซื้อสิทธิขายเสียงด้วย

แนวคิดที่นำมาใช้ในงานวิจัยเล่มนี้แนวคิดหลักคือแนวคิดในเรื่องวัฒนธรรมทางการเมือง ซึ่งในแนวคิดนี้ได้มีการให้ความหมายของวัฒนธรรมทางการเมืองเอาไว้ ตัวชี้วัดในการจำแนกประเภทของวัฒนธรรมทางการเมือง ในด้านของความหมายของวัฒนธรรมทางการเมืองแนวคิดนี้ได้ให้ไว้หลายความหมายซึ่งพอสรุปได้กว้าง ๆ คือ ส่วนของวัฒนธรรมทางการเมืองที่มีผลกระทบต่อความเชื่อ ปทัสถาน และพฤติกรรมของคนในกระบวนการหรือวิถีทางการเมือง ส่วนในด้านตัวชี้วัดจะใช้วัดจากความโน้มเอียงในด้านต่าง ๆทางการเมือง ในด้านรูปแบบทางการเมือง Gabriel A. Almond & Sidney Verba ได้เสนอรูปแบบของวัฒนธรรมทางการเมืองไว้ 3 รูปแบบ คือ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบ (Parochial Political Culture) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (Subject Political Culture) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง (Participant

Political Culture) แต่รูปแบบวัฒนธรรมทางการเมืองข้างต้นเป็นแบบบริสุทธ์และเป็นเพียงความคิดในสังคมหนึ่ง ๆ รูปแบบของวัฒนธรรมทางการเมืองจะเป็นแบบผสม ดังนั้นจึงมีรูปแบบผสมของวัฒนธรรมทางการเมือง 3 แบบ คือ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบผสมแบบไพร่ฟ้า (Parochial-Subject Political Culture) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมแบบมีส่วนร่วม (Subject-Participant Political Culture) วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบผสมแบบมีส่วนร่วม (Parochial-Participant Political Culture) แต่ข้อบกพร่องของทฤษฎีนี้คือ แม้จะมีตัวชี้วัดวัฒนธรรมทางการเมือง แต่ไม่มีการกล่าวถึงถึงที่มาของความโน้มเอียงทางการเมืองต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ดังนั้นเพื่อเป็นการปิดช่องโหว่ในจุดนี้จึงมีการดึงเอาแนวคิดเรื่องการกล่อมเกลาเรียนรู้ทางการเมืองเข้ามาใช้ควบคู่กัน เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับวัฒนธรรมทางสังคม ดังนั้นในการก่อรูปร่างของวัฒนธรรมทางการเมืองจึงเริ่มตั้งแต่กระบวนการกล่อมเกลาเรียนรู้ในครอบครัว เช่นถ้าในครอบครัวถ้าเด็กถูกสอนมิให้เถียง แต่ให้ยอมรับคำสั่งสอนหรือคำสั่งโดยไม่มีสิทธิโต้แย้งก็ย่อมมีผลคือทำให้ยอมสยบต่ออำนาจและชอบที่จะใช้อำนาจกับผู้อื่น ดังนั้นในการวิเคราะห์วัฒนธรรมทางการเมืองถ้าจะให้ได้ผลต้องเริ่มจากกระบวนการกล่อมเกลาเรียนรู้ในครอบครัว โรงเรียนและสถาบันอื่น ๆ ในสังคม รวมทั้งวัฒนธรรมทางสังคมโดยทั่วไปด้วย (ในงานวิจัยเล่มนี้วัฒนธรรมทางสังคมที่นำมาใช้อธิบายร่วม คือระบบอุปถัมภ์)

การกล่อมเกลาเรียนรู้ทางวัฒนธรรมทางสังคมและวัฒนธรรมทางการเมืองจะนำไปสู่การก่อตัวตนทางการเมืองขึ้นอยู่กับตัวบุคคล หรือการก่อให้เกิดโลกทัศน์ ทศนคติ และการเข้าใจถึงบทบาทของตนเองต่อสังคมและระบบการเมืองทั้งหมด ฐานะและความสัมพันธ์ของตนเองต่อสังคมและบุคคลอื่น ๆ ในสังคม

ในการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองและการกล่อมเกลาเรียนรู้ทางการเมือง ซึ่งจะนำไปสู่การก่อรูปของตัวตนทางการเมืองถ้าจะครบถ้วนต้องมีการยกตัวอย่างในขั้นตอนตั้งแต่การกล่อมเกลาเรียนรู้ทางการเมืองที่นำไปสู่วัฒนธรรมทางสังคมและวัฒนธรรมทางการเมือง แต่ในความเป็นจริงคงกระทำได้ยาก เพราะคงจะหาตัวอย่างของพฤติกรรมทางการเมืองมาอธิบายได้ไม่สะดวก ทางออกก็จะต้องใช้วิธีที่แสดงถึงความตั้งใจว่าจะมีพฤติกรรมเช่นไร เช่น จะไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งหรือประท้วงนโยบายที่ทำให้ประชาชนเดือดร้อน โดยอนุโลมเอาว่าเป็นส่วนสำคัญที่จะแสดงถึงพฤติกรรมในทางการเมืองผ่านสถานการณ์ทางการเมืองที่สมมติขึ้นมา

และทางด้านแนวคิดเรื่องระบบอุปถัมภ์มีนั้นมิจุดอ่อนอยู่ตรงที่มองว่าระบบอุปถัมภ์เป็นสิ่งที่เลวร้ายในแง่เดียว แต่ความเป็นจริงในสังคมไทยที่เป็นสังคมแบบพหุทธ และการมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีเรื่องของบุญคุณที่เป็นทางด้านของจิตใจมากกว่าวัตถุในบางครั้งระบบอุปถัมภ์ในรูป

แบบนี้จึงนำมาอธิบายไม่ได้ทั้งหมด แต่ถ้าเป็นในแง่ของการเอาเปรียบและการเกิดผลเสียในที่นี้จะ เป็นในแง่การเมืองก็จะสามารถใช้อธิบายได้

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาของ จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ (2515) ซึ่งได้ศึกษา โครงสร้างอำนาจชุมชนไทยและการเมืองในเทศบาลสองแห่ง คือ บางทรายและบ้านหิน ผลการศึกษาพบว่า ชนชั้นนำ มักจะดำรงตำแหน่ง หรือเคยดำรงตำแหน่งสำคัญมาก่อน ครอบครองทรัพย์สิน มีความมั่งคั่ง นอกจากนี้ยังมีคุณสมบัติอื่น ๆ อีกด้วย เช่น สถานที่เกิด สัญชาติ เชื้อชาติ อายุ เพศ การศึกษา ฯลฯ เป็นตัวแปรที่แสดงถึงการเป็นชนชั้นนำในชุมชน และช่วยส่งเสริมอำนาจ และอิทธิพลให้เด่นชัดขึ้น

ซึ่งผลการวิจัยของ จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ อาจจะสนับสนุนได้โดยงานวิจัยของ ไพฑูรย์ โพธิ์สว่าง (2532) ที่ศึกษาเรื่อง ผู้นำชุมชนชนบทไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยได้ศึกษากรณีปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจ และการสร้างอำนาจให้กับตน ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจของผู้นำชุมชนชนบท ได้แก่ ตำแหน่งในทางสาธารณะ ความรู้ ความชำนาญ และอายุ โดยที่ผู้นำเหล่านั้นได้ใช้ปัจจัยหลายอย่างผสมผสานเกื้อกูลซึ่งกันและกัน หรือใช้ปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อสร้างอำนาจให้กับตน ดังนั้นจึงอาจจะสรุปได้ว่าปัจจัยเหล่านี้สามารถส่งผลให้บุคคลเป็นชนชั้นนำได้

ส่วนการศึกษาของ ระดม วงษ์น้อย (2539) ซึ่งได้ศึกษาเรื่อง ผู้นำทางความคิด และชนชั้นนำในชนบทไทย จากการศึกษาพบว่า ชนชั้นนำและผู้นำทางความคิดเห็นเกือบจะเป็นบุคคลกลุ่มเดียวกัน แต่ชนชั้นนำเกือบทุกคนเป็นผู้นำทางความคิดเห็น ขณะที่ผู้นำทางความคิดเห็นเพียงส่วนเดียวเท่านั้นที่เป็นชนชั้นนำ นอกจากนั้นยังชุมชนมีความเจริญมากเพียงใด การแบ่งแยกระหว่างผู้นำทางความคิดเห็นและชนชั้นนำจะยังมีมากขึ้นเท่านั้นรวมทั้งการมีตำแหน่ง หรือการเคยดำรงตำแหน่งในชุมชนก็เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ส่งเสริมให้บุคคลได้รับการยอมรับเป็นผู้นำ

นอกจากนี้ยังมีผลงานการวิจัยศึกษาของนักวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชนชั้นนำท้องถิ่น เช่น ผลงานวิจัย เรื่อง วัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลชั้นนำในท้องถิ่น ศึกษากรณีบุคคลชั้นนำ จังหวัด สิงห์บุรี โดย มณฑล มือนันต์ (2521) ซึ่งผลการวิจัยพบว่า บุคคลชั้นนำท้องถิ่นของไทยส่วนใหญ่มีวัฒนธรรมทางการเมืองโน้มเอียงไปในทางอำนาจนิยมมากกว่าประชาธิปไตย ส่วนผลงานวิจัยของ นิคม สุวรรณรุ่งเรือง (2530) ซึ่งได้ศึกษาเรื่อง ชนชั้นนำ และโครงสร้างอำนาจชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยผลการวิจัยพบว่าลักษณะความสัมพันธ์เชิงอำนาจของชนชั้นนำแต่ละชุมชนจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงอย่างใกล้ชิด โดยมีความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนระหว่างตำแหน่งที่ชนชั้นนำดำรงอยู่โดยเฉพาะในกลุ่มชนชั้นนำระดับสูง ส่วนลักษณะ โครงสร้างอำนาจชุมชนของทั้งสอง

ชุมชนคล้ายคลึงกัน คือ ลักษณะปิรามิด โดยที่ชนชั้นนำเห็นคนจำนวนน้อยที่อยู่ในตำแหน่งสูงสุดของปิรามิดสังคม และเป็นผู้ที่ผูกขาดการใช้อำนาจ และการตัดสินใจของชุมชน

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยของ วิรัตน์ เขียมไพรวัน (2520) ได้ศึกษา วัฒนธรรมทางการเมืองของ นักศึกษาระดับปริญญาโทที่พบในทำนองเดียวกับผลการวิจัยของ ทินพันธุ์ นาคะตะ คือ นักศึกษามี ทศนคติทางการเมืองแบบผสมคือ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในระดับสูง และวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการในระดับกลาง ในประเด็นการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองซึ่งพบว่านักศึกษาปริญญาโทมีความมั่นใจต่อการตัดสินใจเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองและความสำนึกในหน้าที่พลเมืองระดับสูง

งานวิจัยของ สุรศักดิ์ วัฒนอุดมชัย (2535) ได้ศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองของนักศึกษาวิทยาลัยครูในเขตภาคเหนือตอนบน พบว่า นักศึกษาซึ่งจำแนกเพศ ชั้นปีที่ศึกษาและอาชีพบิดามารดาของนักศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กับความภาคภูมิใจในชาติและความภาคภูมิใจในสถาบันทางการเมือง และความสัมพันธ์ทางการเมืองแบบไพร่ฟ้ามีความสัมพันธ์กับชั้นปีที่ศึกษาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในทางบวก ระดับปานกลางที่ระดับ 0.05 แต่เพศและอาชีพของบิดามารดาของนักศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กับสมรรถนะทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า

ยังมีงานวิจัยอีกชิ้นที่เกี่ยวกับนักศึกษาคืองานวิจัยของ วันเพ็ญ บุญยืน (2539) ได้ศึกษา วัฒนธรรมทางการเมืองของนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่านักศึกษาสถาบันอุดมศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม แม้จะมีความรู้ความเข้าใจในสถานการณ์ทางการเมืองไม่มากนัก มีความภาคภูมิใจและพึงพอใจในสถาบันการเมือง หน่วยราชการ และนักการเมืองน้อย แต่มีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ทางการเมืองการปกครองและต้องการมีส่วนร่วมในการปกครองสูง วัฒนธรรมทางการเมืองของนักศึกษาเป็นแบบผสมระหว่างประชาธิปไตยกับอำนาจนิยม และพบว่านักศึกษาสาขาวิชาสังคมศาสตร์มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมากที่สุด รองลงมาคือสาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ ส่วนนักศึกษาสาขาวิชาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยมมาก และนอกจากนั้นยังได้มีการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองของกลุ่มต่าง ๆ นอกจากนักศึกษาเอาไว้ ได้แก่

การศึกษาของ น้ำเพชร ฉัตรบุญญานนท์ (2538) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องของกลุ่มบุคลากรทางการแพทย์ในโรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ พบว่า พยาบาลส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมแบบมีส่วนร่วมทางการเมือง จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม คือ พยาบาล ผู้ช่วยพยาบาลและแพทย์นั้น กลุ่มพยาบาลมีความรู้เกี่ยวกับการเมืองและการบริหารในอดีตมากที่สุด และมีความรู้สึกว่าอำนาจของตนเองสามารถส่งผลกระทบต่อระบบการเมืองได้มากกว่าแพทย์และพยาบาล ในขณะที่ระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง กลุ่มแพทย์

มีแนวโน้มที่จะมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าเนื่องจากการเรียนรู้และการกลมเกลียวทางการเมือง และพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองค่อนข้างถูกจำกัด กลุ่มผู้ช่วยพยาบาลมีแนวโน้มที่จะมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบคับแคบผสมกับแบบมีส่วนร่วม กลุ่มดังกล่าวจะมีความรู้เกี่ยวกับภูมิหลังของชาติต่ำกว่าแพทย์และพยาบาลแต่กลับมีระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงกว่าแพทย์และพยาบาล

ยังมีการศึกษาของ สุรสิทธิ์ อุดบุรี (2541) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองของชนชั้นกลางในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย พบว่ากลุ่มตัวอย่างเพศชายที่มีอายุตั้งแต่ 31 ปีขึ้นไปและมีการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า มีรายได้สูงกว่า 15,000 บาทต่อเดือน ให้ความสนใจทางการเมืองโดยติดตามข่าวสารอยู่ตลอดเวลาและเห็นด้วยว่ารัฐธรรมนูญฉบับใหม่มีความเหมาะสมกับการปกครองของประเทศไทย จากการศึกษายังพบอีกว่า ในกลุ่มชนชั้นกลางจังหวัดเชียงรายมีความโน้มเอียงที่วัฒนธรรมทางการเมืองจะเป็นไปในรูปไพร่ฟ้าผสมแบบมีส่วนร่วม

และยังมีการศึกษาของ นวพรรณ เนตรคำ (2543) เป็นการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยในชนบทภาคเหนือและภาคใต้ : กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่าประชาชนประชาชนในภาคเหนือมีทัศนคติที่ดีต่อสังคมการเมืองมากกว่าประชาชนในภาคใต้ และประชาชนในภาคใต้มีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองที่มีกว่าประชาชนในภาคเหนือเพราะช่องทางในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองของประชาชนในภาคใต้มีมากกว่าภาคเหนือ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองพบว่าประชาชนในชนบทภาคเหนือและภาคใต้มีระดับไม่แตกต่างกัน

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาของ กรณิศ ดวงใบ (2542) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองของพนักงานเทศบาลเมืองลำพูน ซึ่งผลการวิจัยปรากฏว่าพนักงานเทศบาลเมืองลำพูนมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่มีลักษณะของการมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองมากขึ้น แต่ระดับพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีไม่มาก และเพศ ระดับการศึกษา ประเภทพนักงาน รายได้ ประสบการณ์ทำงาน ระดับตำแหน่งของงานที่ต่างกันมีความสัมพันธ์ต่อความรู้และความเข้าใจ ทัศนคติ การมีส่วนร่วมและความคิดเห็นต่อระบบการเมืองการปกครองไทยที่ต่างกัน ในขณะที่อายุที่ต่างกันไม่มีความสัมพันธ์ต่อรูปแบบของวัฒนธรรมทางการเมืองของพนักงานเทศบาลเมืองลำพูนที่ต่างกัน

จากงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น ได้มีผู้ทำงานวิจัยในแง่มุมต่าง ๆ ของชนชั้นนำท้องถิ่น เช่น ในแง่ของโครงสร้างอำนาจชุมชน ปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจ การสร้างอำนาจของผู้นำ เป็นต้น แต่งานวิจัยที่ศึกษาในแง่ของวัฒนธรรมทางการเมืองของผู้นำท้องถิ่นมีน้อยมาก คือมีการศึกษาของ มณฑล มือนันต์ ที่เป็นการวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมทางการเมืองของชนชั้นนำท้องถิ่น กรณีศึกษาชนชั้น

นำในจังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งเป็นการวิจัยในเรื่องของวัฒนธรรมทางการเมืองในรูปแบบที่เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองรูปแบบอำนาจนิยมและแบบประชาธิปไตย

นอกจากนั้นยังมีงานวิจัยในเรื่องของวัฒนธรรมทางการเมืองของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมไทย คือ กลุ่มของนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา กลุ่มบุคลากรต่าง ๆ และชนชั้นกลางในสังคม เป็นต้น แต่การศึกษาในกลุ่มคนเหล่านี้วัฒนธรรมทางการเมืองของคนเหล่านี้ไม่ได้มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมทางการเมืองและความคิดเห็นทางการเมืองแก่คนกลุ่มอื่นในสังคมซึ่งในการทำวิจัยครั้งนี้คือประชาชนในพื้นที่นั้น ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จึงได้เลือกกลุ่มที่มีอิทธิพลทางการเมือง คือกลุ่มผู้นำท้องถิ่น และแม้จะมีได้ผู้ทำการศึกษาในเรื่องนี้แล้วแต่เป็นการศึกษาในคนละพื้นที่กันและแง่มุมของวัฒนธรรมทางการเมืองก็มีความต่างกันดังที่กล่าวข้างต้น ในงานวิจัยครั้งนี้ยังมีแง่มุมของการเปรียบเทียบเพิ่มเข้ามาด้วยคือวัฒนธรรมทางการเมืองของผู้นำท้องถิ่นในเขตเมืองและเขตชนบท